panorama de novel·la traduïda

una qualitat antològica contra el temps perdut

per Joan Triadú

No n'hi ha per a tots els gustos, sinó únicament per a una mena de difusa, però eficient capacitat d'assaborir la novel·la contemporània. I com que les traduccions en català no han sovintejat, i durant molts anys àdhuc van desaparèixer del tot (cal dir-ho i repetir-ho per als «nous» catalans i per als experts en oblits) el dèficit ens porta ara una producció que, potser sense fer-ho expressament, esdevé antològica. Cada producte, o sigui cada novel·la publicada, adquireix, doncs, una representativitat que depassa generalment el seu valor estricte. Sobretot el depassa quant a caràcter antològic, perquè per diversos motius que no en traurìem res d'enumerar ara, no sempre la primera obra que ens és oferta és la que ha donat el to definitiu a un autor ni la més adequada per a començar a llegir-ho. Però, a més, en dir *novel·la contemporània* no ens podem referir de cap manera a la totalitat ni tan sols al to mitjà d'aquest enorme fenomen literari, tema i objecte alhora d'un corrent abundós de mala consciència dels intel·lectuals del segle XX, tant els deprimits per la frustració de no tenir lectors com els més íntimament frustrats (però enriquits) per llur traça de tenir-ne molts. La novel·la contemporània de què s'ocupen les nostres traduccions és la que exigeix una certa capacitat d'absorció (per sensibilitat, per «cultura» i bagatge intel·lectual al dia) anterior a la *comprensió*, talment com si es tractés d'un conjunt molt més abstracte que el representat per una novel·la; al capdavall, l'explicació en prosa d'uns fets ficticis basats en la vida real.

WEST O LA POVOCACIÓ DESCARADA

En efecte, una novel·la, breu i tot, com *Un milió pelat* de Nathanael West (El balancí, Ed. 62), apareguda originàriament no un any qualsevol, sinó l'any 1936, no fa sinó amb fets «possibles» de la vida real americana una predicció, oferta amb violència i amb dolor per mitjà del sarcasme i la paròdia més descarnats, d'allò que ha estat escrit pels americans sobre les «possibilitats» i sobre les realitats de la vida americana, uns quants anys després, de Mailer a Burroughs. Però West, l'autor de l'admirable novel·la *Senyoreta Corsolitari*, enganyarà el lector que no tingui l'esmentada capacitat d'absorció. West o la provocació descarada, escarni de la subliteratura d'èxit «popular» en *Un milió pelat*, és un exemple de sàtira moderna, més «activa» i comprensible avui que mai, sempre que hom la llegeixi com vol ésser llegida: amb la distància irònica corresponent de qui juga amb les cartes vistes... El pobre Lem Pitkin, l'heroi, és un Buster Keaton sagnant, i res més; però West s'encaminava cap a Hollywood, com Waugh, com Huxley, com Scott Fitzgerald, a dedicar-li *The Day of the Locust*, sense contemplacions i més madur. En canvi, en *Els desarrelats* d'Arthur Miller (El balancí, Ed. 62) hi ha encara una ingenuïtat conscient a favor del «cowboy», un producte pur i decadent, desarrelat per inútil (recordem el títol del film: *The misfits)* quan la llegenda ja ha passat per damunt de tants cadàvers, entre ells el de Clark Gable, «que no sabia odiar», al qual Miller dedica la novel·la.

COM LES MEMÒRIES D'UN PLANETA MORT

Per això els darrers «cowboys» feliços que s'escapen de les pàgines clares d'*Els desarrelats* semblen fets a la mida del cinema i amb un deix de retret al mateix Hollywood per haverlos tret de la capsa i no donar-los una sepultura decent. Tot plegat forma part, en algun racó, de la consciència americana i Miller no fa sinó revelar-ho amb pudor, amb distància: ell, el dramaturg, escrivint un guió i tot un escenari per a una pel·lícula i presentant-ho en forma de novel·la, és a dir, d'objecte aparentment inert però destinat a l'animació per la imatge, tòpica si cal, i amb

Mary McCarthy

Arthur Miller

Lawrence Durrell

Alan Sillitoe

més dolor que no sembla. De tota manera, l'absorció per part del lector corrent és un fet, perquè l'acosta al cinema. Els personatges ja no són descrits, perquè d'un moment a l'altre seran «interpretats». El fet és general en la novel·la, i encara més en la novel·la americana, llevat que sigui convertida en material autobiogràfic possible, com en *Aparadors per a una dona*, de Mary McCarthy (El balancí, Ed. 62; les tres novelles comentades fins ara han estat traduïdes, totes tres, per Ramon Folch i Camarasa, amb perícia i bon gust). A la confessió, en aquest cas, no hi manca, en principi, cap element: de l'experiència amorosa a les vicissituds polítiques d'una intel·lectual d'esquerra. ¿On rau, però, la frontera entre les memòries «reals» i la composició novel·lística d'uns fets i d'un passat? En el cas de Mary McCarthy tampoc no és clara, a més a més, la divisió de poders entre la novel·la i l'assaig. Com les memòries d'un planeta mort, *Aparadors per a una dona* projecta una llum pàl·lida i cautelosa sobre diversos moments de la vida d'una dona americana. Cada «moment» és presentat com una unitat independent, closa en ella mateixa. Per a una primera novel·la d'un escriptor més crític que no pas creador, à q u e s t a estructura fragmentada constitueix u n a precaució lloable. La protagonista se sent «planeta mort» en descobrir que demana dels altres un amor que li permeti d'estimar-se ella mateixa. Heus ací la crueltat que permet a l'autor d'ésser cruel amb tot d'altres coses, i d'ésser-ho amb la crueltat intel·ligent i cultivada d'algú que coneix el món que l'envolta i que en el fons l'estima desesperadament, des de totes les posicions d'un caràcter complex i variable, però amb la tendència fixa de fer alguna cosa per a modificar-lo. *Aparadors per a una dona* aporta al nostre panorama la prime-

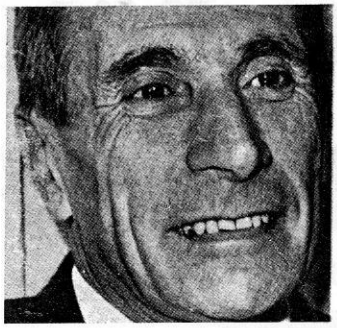

Dino Buzzati

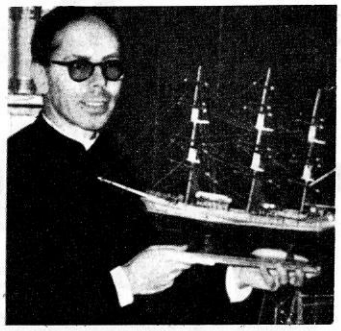

J. L. Martín Vigil

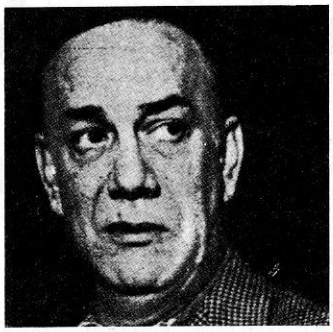

C. J. Cela

ra novel·la, publicada el 1942, de la brillant assagista de *On the contrary*, de la novel·lista de *The Group*, una personalitat *indiscutiblement discutida* al primer rengle de les lletres anglo-saxones del moment actual. Així, tant si es vol com si no es vol.

UN CAP DE SETMANA ANGLÈS

La línia anglo-saxona de les nostres traduccions, com una línia germànica (gairebé inexistent) o una línia russa, *reporta* molt, perquè el contrast és prou marcat perquè esdevingui estimulant i creador, suscitador de formes i de modificacions. Si d'Amèrica passem a Anglaterra, ara ens són oferts, en aquest mateix panorama d'uns mesos ençà, dos escriptors tan dissemblants com Lawrence Durrell (n. el 1912, a les Índies) i Alan Sillitoe (n. el 1928, a Nottingham). Cap d'aquests dos famosos escriptors no és avui un valor que sembli incommovible, sinó més aviat situats en els anys del reflux dels gustos i de les esperances. En el cas de Durrell es tractaria dels gustos, perquè la seva obra —narrativa, poètica i de viatges— és abundant i ha assolit el cicle esperat, mentre que en el cas de Sillitoe es tractaria de les esperances, decebudes després de les creades per l'assoliment inicial i ja total de la novel·la *Dissabte a la nit i diumenge al matí* (El balancí, Ed. 62. Trad. d'Antoni Pigrau), publicada originàriament l'any 1958, i seguida d'un recull de narracions encara més assolides, encapçalat per *The Loneliness of the Long Distance Runner* (coneguda aquí per «La soledat del corredor de fons»). Amb esperances o sense, aquests dos llibres de Sillitoe, tots dos «adaptats» al cinema, s'aguanten bé, projectats amb llum pròpia a través de la dècada mortífera que acabem de deixar endarrera. Força insòlita dins les característiques històriques generals de la novel·la anglesa, *Dissabte a la nit i diumenge al matí*, porta d'un cost l'empremta de D. H. Lawrence, tant en els ambients com en el tractament del tema amorós i específicament sexual, però el pas de ben bé una generació, amb una guerra de sis anys entremig per afegitó, dóna a la posició de Sillitoe una proximitat al nostre temps el grau de la qual depèn del seu grau d'allunyament a tota velocitat del puritanisme. Per un altre costat, pel de l'ambient de les ciutats industrials, la literatura anglesa de primer rengle no s'ha pas prodigat massa i en allò que el «gènere anglès» de novel·la i de teatre ha esdevingut de popular hi ha tingut més part el smòking que no la gorra de treball. De Mrs. Gaskell a Arnold Wesker, hi ha una certa continuïtat, però més aviat prima. Sillitoe és més real, tanmateix, en donar-nos l'atmosfera espessa de l'interior dels «slums» i els «pubs» que en dotar d'excepcionalitats diverses i d'imatges de Peer Gynt esporàdic el seu heroi obrer, entre els irats «osbornians» encara i un nou cinisme molt antic, sota el qual l'inconformisme de l'obrer concret resta latent. Tot plegat ha fet trigar l'arribada d'aquesta notable novel·la, un cap de setmana anglès que juga amb la vulgaritat, la desafia. És justament el que fa Lawrence Durrell però amb la distinció, amb el decadentisme. Per això és més sensual que sexual, i en aquest darrer aspecte, més «homo» que no «hetero», com la gent vulgar (encara). Del conegudíssim, però no entre nosaltres, *Quartet d'Alexàndria*, ens és oferta en català, i en traducció de Manuel de Pedrolo, la primera novel·la, *Justine* (Col·lecció Tròpics, Ayma, S. A.).

QUAN EL TEMPS JA DECLINA...

Diu Durrell que l'únic real del seu conjunt de novel·les és la ciutat, una Alexandria d'Egipte que en el nostre lèxic més expressiu anomenaríem «d'abans de la guerra». Hi ha diplomàtics occidentals, homes i dones, mistificadors, escriptors, espies, el banquer egipci, la misèria egipcia, la corrupció colonial, les «comunitats» estrangeres i el xup-xup àrab, i sobretot, «el vell», el gran poeta Kavafis, l'ombra alexandrina de la seva poesia «quan el temps ja declina»— *Justine* porta, frontals, un lema de Sade i un de Freud, i ja tenim, doncs, dos noms i una ombra projectats sobre una extensa «enquesta sobre la naturalesa de l'amor modern». Durrell treballa amb una successió o una superposició de connexions, seguidor, en aquest sentit, de la tècnica discreta i profunda d'un mestre com E. M. Forster. Però s'empara, a més, del seu passat de poesia viatgera, de vida «poètica», d'investigació en poesia i en «coses vistes»: pianista de cabaret londinenc, ajudant en un estudi de fotògraf, estadant a Corfú, funcionari de l'ambaixada britànica al Caire durant la guerra, agent de premsa a Rodes, a Grècia, a Xipre, i els llibres *A private Country*, poesia, per exemple, o un producte del «genius loci» com *Prospero's Cell*, narratiu i poètic alhora. La composició de la tetralogia, de la qual *Justine* no és l'entrada sinó una part essencial, podria ésser expressada per aquest vers de Kavafis, traduït pel nostre Riba: «I t'has tornat sensació tot plegat, per a mi.» La novel·la es desplega per sensacions a trobar les formes de l'amor segons les veritats dramàtiques, de vegades poc irònics, dels personatges, dins uns anys, un temps, uns cossos que declinen. Però com afirma Nadeau, ni aquesta literatura no és fugida, perquè la paraula és acció.

UNA SÀTIRA A LA ITALIANA I DUES TRADUCCIONS DEL CASTELLÀ

El panorama acaba en zones d'absorció molt més fàcil per al lector: una sàtira lívida i kafkiana de l'admirable Buzzati, una sainetesca novel·la de la postguerra espanyola de Cela i un pamflet narratiu sobre la guerra civil de J. L. Martín Vigil. Dels famosos «Sessanta racconti» de Dino Buzzati han estat extretes les narracions del llibre *El gos que va veure Déu* (El trapeci, Ed. 62, trad. M. Ll. Mir de Rosa), iguals en la seva tensió exacta, en la fredor calculada i en la ironia que evita l'arbitrarietat i que projecta una amenaça damunt tot i tothom. En el domini perfecte, magistral, d'un gènere menor, però incisiu.

Ramon Folch i Camarasa ha traduït les altres dues obres. Traduir Cela a una altra llengua neollatina és difícil i poc agraït. *El rusc* (Ara i ací, Ed. Alfaguara) és una de les millors novel·les de l'autor, i històricament obre època. L'humor de Cela, tan poc pintoresc en «La colmena», avui sembla més negre que mai, perquè la història no el titlla d'exagerat, sinó de profètic... Quant a *Morin els capellans*, de José Luis Martín Vigil (Ed. Juventud), és una novel·la breu, honestament escrita i honestament oferta, encara que resulti un parany al lector d'històries apologètiques simples sobre màrtirs de la guerra civil. Té el valor, gairebé, d'un pamflet ple d'estupor, pòstum.

JOAN TRIADÚ

una mica de tot

LLIBRE DE MATEMÀTIQUES

Eduard Bonet ha publicat, en català, un llibre de matemàtiques, *Espais de probabilitat finits*, escrit en col·laboració amb el poeta Gabriel Ferrater.

CONCURSOS I PREMIS

VEREDICTE DELS PREMIS «CIUTAT DE PALMA» 1969

El premi de poesia Joan Alcover ha estat atorgat a Bartomeu Fiol. El premi d'investigació ho ha estat a Bartomeu Barceló i el de fotografia a Josep Aguiló i Ferrer. Els premis de teatre i de periodisme han quedat deserts.

VEREDICTE DEL PREMIS «RECULL» 1970

El Premi Puig i Llensa, de narracions, ha estat atorgat a *Aquella petita volta blava* de Montserrat Roig i Fransitorra: finalista: *Idilli 51* de Víctor Mora. El Premi «Recull», d'assaig, ha estat atorgat a *A propòsit del teatre de Samuel Beckett* de Ramon López i Burón; finalista: *La mort de l'humanisme* d'Alfred Badia. El Premi Ribas i Carreras, de poesia,, a *Atzucac* d'Alfred Badia; finalista: *Ves-te'n tu* de Jordi Teixidor. El premi Sa Palomera (local) ha estat atorgat a *Un mort de més un mort de menys, què importa?* de Josep Alum i Vilabella: *Deserta història del segle XX* de Sans Joan.